

SOCIALNOGEOGRAFSKI PROCESI V OBČINI LENART KOT PRIMER RAZVOJA NEKATERIH AGRARNIH REGIJ SEVEROVZHODNE SLOVENIJE

Božidar KERT, dipl. geograf, Maribor

Problematico socialnogeografskega razvoja v osrčju Slovenskih goric je mogoče zajemati iz različnih zornih kotov. Tako bi kazalo razpravljati o pomanjkanju in preobilici zemlje, o boju za vodo in proti njej, o slabi donosnosti zemlje in o neprodanih pridelkih, o opuščanju obdelave in o ozelenjevanju kulturnih tal, o pomanjkanju delovne sile in o njenem izvozu, o pomanjkanju neagrarnih delovnih mest, o slabih cestah in drugih objektih infrastrukture, o pomanjkanju urbanih centrov in omrežja centralnih krajev itd. Vsaka socialnogeografska obravnava pa bi temeljila na prebivalstvu, ki je aktiven dejavnik in obenem objekt vseh družbenogeografskih procesov. V skladu s tematiko bo veljala tudi naša pozornost ljudem in spreminjanju socialnih struktur v prostoru in času. Da se problematika prostorsko omejuje na ozemlje občine Lenart, je zgolj posledica naše politično-teritorialne razdelitve in z njo povezanega zajemanja statističnih podatkov. Marsikatera ugotovitev pa bo veljala tudi za druga agrarna območja Severovzhodne Slovenije, zlasti za tista med Dravo in Muro ter tista onkraj nje. Poleg podobne pokrajinske fiziognomije in sorodnih načinov življenja imajo skupno značilnost območij, ki so v relativnem gospodarskem zaostanku za preostalo večino slovenskega nacionalnega prostora. Vsa so zajeta v zakonu o ukrepih za pospeševanje razvoja manj razvitih območij SRS, kar opravičuje sklep o tem, da njihova zaostalost ni trajno determinirana, ampak jih je mogoče z ustreznimi družbenimi posegi aktivirati.

Najbolj poenostavljeno sliko o socialnogeografski podobi kakega območja pokaže razmerje med kmečkim in nekmečkim prebivalstvom. Za Nizko slovensko Podravje s Pomurjem pa sta kmečko prebivalstvo in kmečka oblika življenja geografsko najbolj značilna elementa. Velik delež kmečkega prebivalstva (nad 40 %) pa šteje tudi citirani zakon med bistvene indikatorje družbenoekonomske nerazvitosti. Kmečko prebivalstvo je tudi tista socialna kategorija, ki jo lahko preučujemo po najnižjih krajevnih znakih, torej najbolj realno. V spodnji preglednici podajam pregled razvoja kmečkega prebivalstva občine Lenart po območjih krajevnih uradov (v nadaljnjem besedilu »krajevna območja«).

Razvoj kmečkega prebivalstva

Krajevno območje	1953		1961		1970	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Lenart	1714	62,4	1386	50,7	1018	37,0
Gradišče	1681	80,6	1366	66,5	1123	51,3
Voličina	2098	69,8	1850	61,6	1711	59,4
Jurovski dol	2501	86,1	2073	78,4	2143	88,5
Zg. Ščavnica	2448	89,6	2079	83,5	1609	65,7
Benedikt	1967	89,8	1689	86,5	1496	74,4
Cerkvenjak	2167	86,9	1848	79,8	1475	64,6
občina Lenart	14576	80,3	12291	71,5	10575	62,3

Pregled razvoja kmečkega prebivalstva po vojni kaže, da so bile v letu 1953 štiri petine, v letu 1970 pa še vedno več kot tri petine prebivalstva kmečkega. V letih 1953 do 1961 se je delež kmečkega prebivalstva zmanjševal v letnem poprečju za 2 %, v letih 1961 do 1970 pa v letnem poprečju za 1,6 %. S podobnim odstotkom je upadal tudi delež kmečkega prebivalstva v SRS, zato je ostalo razmerje približno enako. Razlika v deležih kmečkega prebivalstva med občino Lenart in SR Slovenijo je znašala 1953. leta 39,2 %, 1961. leta 40,2 %, 1970. leta pa 39,6 %. Deleži kmečkega prebivalstva so torej v občini Lenart nazadovali približno z enakim tempom kot poprečno v Sloveniji. Drugačen razvojni trend pa nam pokaže primerjava absolutnega števila kmečkega prebivalstva. To se je v obdobju 1953 do 1970 v SR Sloveniji zmanjšalo za 36,6 %, v občini Lenart pa samo za 27,5 %. Intenzivnost upadanja kmečkega prebivalstva je bila torej v občini Lenart manjša kot poprečno v Sloveniji. Počasna deagrariacija je za občino Lenart usodnejša, ker se je začela ob večjem deležu kmečkega prebivalstva kot v bolj razvitih občinah Slovenije. Med občinami SR Slovenije je lenarška občina po deležu kmečkega prebivalstva celo na tretjem mestu (za občinama Murska Sobota in Ormož). Iz preglednice pa je razvidno, da imajo štiri krajevna območja še mnogo večje deleže kmečkega prebivalstva, z ekstreomom v Jurovskem dolu (88,5 %). Polovica naselij tega krajevnega območja ima celo več kot 90 % kmečkega prebivalstva. Obenem je značilno, da je krajevno območje Jurovskega dola med vsemi najbolj zahodno in ni noben kraj oddaljen od Maribora več kot 20 kilometrov. Agrarna struktura tega območja pa se kaže tudi v drugih negativnih socialnih procesih, ki so z njo povezani (majhen naravni prirastek, trajno odseljevanje in staranje prebivalstva).

Četudi pomeni prevladujoča agrarna struktura za pretežni del prebivalstva življenjsko nujnost, je pri obstoječi posestni strukturi brez perspektive. Po podatkih kmetijskega popisa v letu 1960 je bila posestna struktura naslednja: 29,6 % zasebnih kmečkih gospodarstev je bilo manjših od 2 ha, 35,3 % gospodarstev pa v velikosti od 2 do 5 ha. Na splošno lahko rečemo, da sta dve tretjini gospodarstev manjši od 5 ha, kar govori o prevladi drobnolastniške posestne strukture. K temu je treba dodati, da naravne razmere ne dovoljujejo večjega razmaha intenzivnih kultur, kot je npr. vinogradništvo. Celo na njivske površine odpade relativno majhen

delež ozemlja (23,4 %). Prevladujoči kmetijski panogi poljedelstvo in živinoreja terjata relativno večje površine zemljišč, kot jih zmore večina zasebnih gospodinjstev. Realno bi bilo torej pričakovati, da si bo prebivalstvo majhnih kmetij v večji meri poiskalo zaslužek zunaj kmetijstva. Vendar ni tako. Poklicna struktura gospodinjstev je v letu 1960 izkazovala 59,6 % kmečkih, 22,8 % mešanih in samo 17,6 % nekmečkih gospodinjstev. Nobena izmed občin Nizkega slovenskega Podravja in Pomurja ni imela tako visokega deleža čistih kmečkih gospodinjstev. Poklicni tipi gospodinjstev občine Lenart pa so bili v pravem nasprotju z ustreznimi tipi v poprečku SR Slovenije. Medtem ko je bil delež mešanih gospodinjstev podoben, je bilo v občini Lenart kmečkih gospodinjstev trikrat več, nekmečkih pa trikrat manj kot poprečno v Sloveniji. Razvoj poklicne strukture v letih 1960—1966 dokazuje, da se je proces preseljevanja kmečkih gospodinjstev šele začel. V tem obdobju je proces deagrarnizacije gospodinjstev celo bistveno zaostajal za razvojem v ostali Sloveniji. To zaostajanje je mogoče prav dobro izraziti z razliko v deležih nekmečkih gospodinjstev. Ta je v letu 1961 znašala 43 %, v letu 1966 pa že 49,4 %. Občina Lenart je v primerjavi s poprečjem v SR Sloveniji bila v letu 1966 bolj kmečka kot v letu 1961.

Število prebivalstva, ki se preživlja izključno od kmetijstva, je očitno preveliko. Glavni vzrok za to je nedvomna deficitarnost neagrarnih delovnih mest. Ob tem pa ne smemo zamolčati dejstva, da je veliko gospodarjev v starosti, ki ne dovoljuje več prekvalifikacije. Že v letu 1961 so se v starostni strukturi prebivalstva kazale neugodne značilnosti. V starostni skupini 20—44 let je imela občina Lenart manjši delež prebivalstva kot takratni mariborski okraj in poprečno Slovenija. To je bila za demografski razvoj negativna postavka, saj je od te starostne skupine odvisen razvoj mlajših generacij. V starostni skupini 45—64 let so bili približno enaki deleži prebivalstva, delež prebivalstva, starega nad 65 let, pa je bil v občini precej višji kot poprečno v Sloveniji. Kakšne premike v starostni strukturi bo pokazala obdelava novega popisa prebivalstva, že slutimo. Razodel nam jih je popis ostarelih oseb, ki ga je v letu 1970 opravila občinska konferenca SZDL. Delež prebivalcev v starostni skupini 60 do 64 let se je povečal za 7,1 %, v skupini nad 64 let pa za 4,5 %. Priča smo torej ponovnemu demografskemu staranju prebivalstva, ki ga povzroča stalni odtok mladih ljudi v industrijska mesta. Podatki kažejo, da je že skoraj četrtnina prebivalstva starejšega od 49 let, 9,2 % pa starejšega od 64 let. Prebivalstvo teh starostnih skupin je v normalnih razmerah sposobno le lažjih kmečkih del. Ker pa zaradi odselitve primanjkuje mlajše delovne sile, obdelujejo mnoge kmetije osebe najvišjih starosti. Zaradi manjše delovne zmožnosti se manjša intenzivnost obdelave, to pa je tudi eden izmed razlogov za širjenje procesa ozelenjevanja.

Velik delež kmečkih gospodinjstev in kmečkega prebivalstva kaže, da tudi pri aktivnem prebivalstvu še močno prevladuje zaposlitev v kmetijstvu. Pri tem je v ospredju zaposlitev na zasebnih kmetijah, kajti družbeni sektor kmetijstva je zaposloval v letu 1970 le 2,4 % aktivnega prebivalstva. Četudi je deagrarnizacija počasna, se vendarle kaže v postopnem prestrukturiranju aktivnega prebivalstva v nekmečke dejavnosti. Zaradi večje preglednosti in lažje primerjave sem grupiral aktivno prebivalstvo v skupine primarnih, sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnosti. Podatki za leto 1961 so povzeti iz rednega popisa prebivalstva. Podatki za

leto 1970 pa so dvojnega izvora. Prebivalstvo, zaposleno v sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnostih, je rezultat grupiranja in seštevanja seznamov zaposlenih.* Delež aktivnega prebivalstva v primarni dejavnosti pa je bil izračunan iz števila vsega kmečkega prebivalstva, registriranega v registrih prebivalstva. Podobno je bil izračunan tudi delež aktivnega prebivalstva v celoti.

Poklicna struktura aktivnega prebivalstva

Skupine dejavnosti	1961		1970	
	štev.	%	štev.	%
primarne	7869	73,7	6556	66,5
sekundarne	570	5,3	863	8,8
terciarne	579	5,4	510	5,2
kvartarne	370	3,5	350	3,6
aktivno prebivalstvo	10682	100	9850	100

Iz preglednice je razvidno, da so bile v letu 1961 skoraj tri četrtine prebivalstva zaposlene v primarnih dejavnostih. Med tem prebivalstvom so bili skoraj vsi zaposleni v kmetijstvu; v gozdarstvu je bilo zaposlenih le 15 oseb. V nekmečkih dejavnostih je bilo zaposlenih skupaj 1519 oseb ali 14,2 % aktivnega prebivalstva. Sekundarne in terciarne dejavnosti so zaposlovale skoraj enako število oseb, tj. 5,3 % in 5,4 %. Med sekundarnimi dejavnostmi so zaposleni v industriji rahlo presegali zaposlene v gradbeništvu, medtem ko je bila zaposlitev v rudarstvu neznatna. Med zaposlenimi v terciarnih dejavnostih sta več kot dve tretjini odpadli na obrt in osebne storitve, petina na trgovino in gostinstvo in samo dobra desetina na promet. Glavni vzrok slabe zaposlitve zunaj kmetijstva je bilo pomanjkanje delovnih mest na teritoriju občine Lenart. O tem prav dobro govori podatek, da je 55,6 % zaposlenih imelo delovno mesto v drugih občinah. Prav zanimive bodo ugotovitve o novi poklicni strukturi, ki jih je zabeležil popis prebivalstva v letu 1971. Ker pa popisni podatki po podrobnih krajevnih znakih še niso obdelani, se moramo zadovoljiti z manj zanesljivimi podatki iz leta 1970. Sumiranje seznamov zaposlenih in izračunavanje aktivnega kmečkega prebivalstva kaže, da se je zmanjšalo število v kmetijstvu zaposlenih za 16,7 %, kljub temu sta v primarnih dejavnostih še vedno zaposleni dve tretjini aktivnih oseb. Kam se je prestrukturirala deagrarizirana kmečka delovna sila, pokažejo druge skupine dejavnosti. Še najbolj (za 51,4 %) se je povečala zaposlitev v sekundarnih dejavnostih, medtem ko je ostala zaposlitev v terciarnih in kvartarnih dejavnostih približno enaka. K povečanju števila zaposlenih v sekundarnih dejavnostih je prispevala tudi lenarška industrija. Koliko so se po posameznih dejavnostih uveljavile domače delovne organizacije, najboljše govore naslednji podatki: od 863 oseb sekundarnega sektorja gospodarstva jih je

* Po terenskem popisu jih je sestavil oddelek za gospodarstvo občine Lenart v juliju 1970

samo slaba tretjina zaposlenih v delovnih organizacijah občine Lenart. Med 510 zaposlenimi v terciarnem sektorju jih ostaja že slaba polovica na delu v občini Lenart. Med 350 osebami iz negospodarskih dejavnosti pa opravlja velika večina (311 oseb) svojo službeno dolžnost v ustanovah občine Lenart. Če k tem prištejemo še osebe, zaposlene v družbenem sektorju kmetijstva, lahko ugotovimo, da dela na delovnih mestih v matični občini le 59,5 % zaposlenih. Med temi prevzema večji del (390) zaposlenih sam trg Lenart. Ves preostali kontingent aktivne delovne sile si mora iskati zaslužek zunaj občine. Značilno in zaradi ugodnih prometnih zvez tudi razumljivo je, da si ga največji del najde v mariborski industriji, ki priteguje 765 delovnih migrantov na dan. Gravitacijski vpliv Maribora nad območjem občine Lenart je tako močan, da v večini krajevnih območij (razen v območju Zg. Ščavnice) prevzema večino dnevnih delovnih migrantov. Celo sam trg Lenart pošilja vsak dan 71 oseb na delo v Maribor, kar pomeni vsakega petega zaposlenega. Med 78 naselji pa je samo 20 takih, ki oddajajo v Lenart na dan več zaposlenih kot v Maribor. Izmenjava delovne sile z Mariborom ima tudi vzratni učinek, ker potuje del uslužbencev in kvalificiranih kadrov vsak dan iz Maribora na delo k Lenartu. Bližina Maribora je objektivna prednost občine Lenart v primerjavi z občinami Pomurja. Kljub tej prednosti pa je ena tistih občin, ki imajo najslabši koeficient zaposlenih. V SR Sloveniji pridejo na zaposlenega povprečno 3, v občini Murska Sobota 7, v Lendavi 8, v Ormožu pa 10 občanov. Če upoštevamo vse trajno zaposlene, pride v občini Lenart na zaposlenega po 10 občanov, če računamo z zaposlenimi samo v občini Lenart, pa celo 17 občanov.

Podatki o zaposlenih, ki jih evidentira naša statistična služba, pa so zlasti v obmejnih področjih vsak dan manj realni. Iz nerazvitih in bolj razvitih območij Severovzhodne Slovenije je precejšnje število oseb na začasnem delu v tujini. Iz že omenjenih sumarijev zaposlenih izhaja, da je bilo sredi leta 1970 na začasnem delu v tujini 882 občanov občine Lenart, to pa je več kot doma zaposlenih v sekundarnih dejavnostih ali slaba tretjina vseh zaposlenih. Med začasno zaposlenimi v tujini je bilo samo 14 % občasnih migrantov, vsi drugi pa so bili zaposleni za daljši rok. Delež v tujini zaposlenih kaže tudi pomembne regionalne razlike. Iz njih odsevajo mnoge zveze z zaposlenostjo v domačem kraju kakor tudi z možnostmi domačih dnevnih delovnih migracij. Prav nič ne preseneča, da daje krajevno območje Zg. Ščavnice 27,3 % vseh zdomcev iz občine Lenart. V treh naseljih tega območja se giblje delež v tujini zaposlenih celo okoli 80 %. Na drugem mestu je krajevno območje Cerkvenjaka, ki ima skoraj polovico (46,9 %) vseh zaposlenih v tujini. To sta območji z najmanjšim številom delovnih mest v lokalnih centrih, ki pa imata tudi slabše možnosti za dnevne delovne migracije. Mnogim zdomcem pomeni delo v tujini ugodno nadomestilo za nezanesljiva sezonska dela po vsej Sloveniji. Zadnji popis prebivalstva spomladi leta 1971 pa je ugotovil na začasnem delu v tujini že 969 lenarških občanov. Večina jih izvira iz ekonomskih migracij po letu 1964. Popis je tudi razkril, da sta najbolj množično zaposlovanje v tujini prinesli leti 1969 in 1970. V vsakem od teh let se je v primerjavi s predhodnim letom število zdomcev podvojilo. Od celotnega števila začasnih emigrantov pa jih izhaja dobra četrtina (26,1 %) iz migracij v letu 1970. Rezultati popisa so pokazali ob koncu prvega četrtletja 1971 ponovno 148 odselitev, iz česar lahko sklepamo, da se nadaljuje emigracija z ne-

zmanjšano intenzivnostjo. Primerjava števila zdomcev z doma zaposlenimi kaže po občinah Severovzhodne Slovenije pomembne razločke. Če skušamo njih razmerja pokazati z obrnjenimi podatki, ugotovimo, da pride v SRS na zdomca poprečno 11,3 stalno zaposlenega, v občini Maribor 9,6, v občini Slovenska Bistrica 6,2, v občini Ljutomer 3,0, v občini Gornja Radgona 2,9, v občini Murska Sobota 2,0, v občini Lenart pa samo 1,1 zaposlenega na zdomca. Občina Lenart v Slovenskih goricah je eno tistih območij Slovenije, ki imajo v tujini zaposlenega približno toliko aktivnega prebivalstva kot v domačih (jugoslovanskih) delovnih organizacijah.

Zaposlovanje na domačih in tujih deloviščih znatno omejuje tudi neustrezna kvalifikacijska struktura aktivnega prebivalstva. V spodnji preglednici so doma zaposleni razčlenjeni po kvalifikaciji in dejanski zasedbi delovnih mest. Prva kolona prikazuje kvalifikacijsko strukturo zaposlenih po strokovni usposobljenosti. Druga kolona obsega iste zaposlene, vendar specficirane po vrstah delovnih mest, ki jih dejansko zasedajo. V tretji koloni pa je prikazana razlika med razpoložljivimi zaposlenimi in tistimi, ki jih zahtevajo delovna mesta.

Zaposleni po kvalifikaciji in zasedbi delovnih mest v letu 1970

Strokovnost	Po kvalifikaciji		Po delovnem mestu		Razlika	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
višja in visoka	60	5,9	78	7,6	-18	-30
srednja	219	21,3	235	22,9	-16	- 7,3
nižja	90	8,8	57	5,6	+33	+36,6
visoko kvalificirani	25	2,4	44	4,3	-19	-76
kvalificirani	189	18,4	227	22,1	+38	+20,1
polkvalificirani	178	17,4	213	20,8	-35	-19,7
nekvalificirani	265	25,8	127	16,7	+93	+35,1
s k u p a j	1026	100	1026	100

Iz preglednice se prav dobro vidi suficitarnost zaposlenih brez kvalifikacije (+35,1 %) in takih z nižjo izobrazbo. Precejšen je že primanjkljaj polkvalificiranih in kvalificiranih kadrov, ki jih nekvalificirani nadomeščajo približno do ene petine. Največji deficit pa je očitno na delovnih mestih, ki zahtevajo visoko kvalificirane delavce ali pa take z višjo in visoko izobrazbo. Prvega nadomeščajo manj kvalificirani delavci skoraj do tretjine (30 %), drugega pa celo čez tri četrtine (76 %). Po strokovnosti najmanj ustrezna je zasedba delovnih mest v gospodarstvu, medtem ko je v negospodarskih dejavnostih boljša. Po gornjih ugotovitvah lahko sklepamo, da slaba kvalifikacijska struktura zapira občanom dostop do delovnih mest že v lenarških podjetjih. Še slabše zaposlitvene možnosti pa imajo v tistih zaposlitvenih središčih, ki imajo gospodarstvo organizirano na višji stopnji razvoja znanosti in tehnike. Tam se lahko potegujejo samo za težaška in slabše plačana delovna mesta. Pomanjkanje kadrov je po eni strani posledica nerazvitosti, po drugi pa tudi velika ovira v nadaljnjem družbenoekonomskem razvoju občine Lenart.

Ob nizki stopnji strokovne usposobljenosti zaposlenih se odpira vprašanje dotoka izšolanih mladih kadrov v delovne organizacije. Podatki o mladih občanih, ki se šolajo v poklicnih, srednjih in visokih šolah, ni razveseljivo. V letu 1970 je na vsakega osmega občana, starega 15 do 19 let, prišel samo po en učenec poklicnih šol in gimnazij. V SR Sloveniji kot celoti je bil delež učeče se mladine precej večji, saj je prišel povprečno že na 2 do 3 občane te starostne skupine po en učenec. Še slabše razmerje je pri študentih višjih in visokih šol. V starostni skupini 20 do 24 let pride v SR Sloveniji po en študent povprečno že na vsakih 9 do 10 občanov, v občini Lenart pa šele na vsakih 50 občanov. Zavoljo objektivnosti je treba dodati, da se je število učeče se mladine v zadnjem desetletju precej povečalo, število študentov celo podvojilo. Več kot jasno pa je, da ti kadri ne bodo mogli zadovoljiti niti trenutnih potreb, kaj šele potreb naglo se razvijajočega gospodarstva in družbenih služb. Perspektive so temmanj ohrabrujoče, ker ni jamstva, da se bodo izšolani ljudje želeli zaposliti v domači občini. Lahko nam je razumeti, da zavzema vprašanje poklicnega izobraževanja važno mesto v razvojnih načrtih nerazvitih območij. Ob tem vprašanju je nujna angažiranost širše družbene skupnosti, ker z izobraževanjem mladine ne rešujemo samo lokalnih potreb, ampak tudi kadrovske probleme širših regionalnih prostorov. Nerazvita območja namreč niso samo izvozniki fizične, ampak tudi intelektualne delovne sile.

V referatu je bilo nakazanih in s podatki podkrepljenih le nekaj misli o socialnogeografski problematiki najbolj vzhodnega dela podravske Slovenije. S tem pa še zdaleč ni bil obdelan kompleks relativno stabilnih naravnih, podedovanih historičnih in naglo spreminjajočih se sodobnih družbenih procesov v pokrajini. Četudi je referat večkrat vzporejal razmere v občini Lenart z drugimi občinami Severovzhodne Slovenije, si ne lasti sodbe, da je občina Lenart najboljša predstavnica nerazvitega slovenskega severovzhoda. Če se je primerjava včasih kar sama vsiljevala, je to dokaz več, da obravnavani procesi niso izolirani, ampak prostorsko in problemsko kar najbolj tesno povezani.

GLAVNI UPORABLJENI VIRI:

1. Popis prebivalstva za leti 1953 in 1961. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1958 in 1962
2. Registri prebivalstva za vse krajevne (matične) urade občine Lenart
3. Prvi podatki popisa prebivalstva in stanovanj 31. 3. 1971. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana 1971
4. Popis zasebnih kmečkih gospodarstev v letu 1960. Zbirniki po katastrskih občinah. Ekonomski center Maribor
5. Analiza o socialnem in zdravstvenem stanju prebivalstva, starega nad 50 let, v občini Lenart. Lenart 1971
6. Seznami zaposlenih občanov občine Lenart po naseljih. Na podlagi terenskega popisa sestavljen oddenek za gospodarstvo občine Lenart v juliju 1970
7. Osebe na začasnem delu v tujini. Zvezni zavod za statistiko. Beograd, avgusta, 1971
8. Občina Lenart v Slovenskih goricah v številkah. Ekonomski center Maribor, september 1971
9. Demografska projekcija in možnosti zaposlitve prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji. Ekonomski center Maribor, junija 1970

SOZIALGEOGRAPHISCHE PROZESSE IN DER GEMEINDE LENART ALS EIN BEISPIEL FÜR DIE ENTWICKLUNG EINIGER AGRARISCHEN REGIONEN IM NORDÖSTLICHEN SLOWENIEN

Zusammenfassung

Die Problematik der sozialgeographischen Entwicklung mitten in den Slovenske gorice kann unter verschiedenen Gesichtspunkten betrachtet werden. So wäre es möglich vom Mangel und Überfluß an Erde zu sprechen, vom Kampf gegen das Wasser und ums Wasser, vom schlechten Ertragnis der Erde und vom unverkauften Fruchtertrag, vom Auflassen der Bebauung und von der Vergrasung des kultivierten Bodens, vom Mangel an Arbeitskräften und von der Ausfuhr derselben, vom Mangel an nichtagrarischen Arbeitsplätzen, von schlechten Straßen und anderen Objekten der Infrastruktur, vom Mangel an urbanen Zentren sowie vom Fehlen eines Netzes der Zentralortschaften usw. Jede sozialgeographische Abhandlung würde aber auf der Bevölkerung beruhen, die der aktive Faktor und zugleich das Objekt aller sozialgeographischen Prozesse ist. Im Einklang mit der Thematik wird auch unsere Aufmerksamkeit der Bevölkerung und der Veränderung der sozialen Strukturen in Raum und Zeit gewidmet. Daß die Problematik räumlich auf die Landschaft der Gemeinde Lenart begrenzt ist, ist nur die Folge der politisch — territorialen Ordnung und aber damit zusammenhängenden statistischen Angaben. Manche Feststellung wird aber auch für andere agrarische Gebiete des nordöstlichen Sloweniens gelten, besonders für diejenigen zwischen der Drau und der Mur. Sie haben eine ähnliche Landschaftsphysiognomie und verwandte Lebensarten, aber auch gemeinsame Kennzeichen von Gebieten, die im Vergleich mit dem größten Teil des slowenischen Nationalraumes relativ rückständig sind. Alle werden im »Gesetz von den Maßnahmen für die Entwicklungsförderung weniger entwickelten Gebiete SRS« umfaßt, was einen Schluß rechtfertigt, daß ihre Rückständigkeit nicht dauernd determiniert ist, sondern daß sie durch entsprechende gesellschaftliche Einflüsse aktiviert werden können.

Das einfachste Bild der sozialgeographischen Kennzeichen gibt das Verhältnis zwischen der Bauernbevölkerung und anderer Bevölkerung. Für das niedrige slowenische Podravje mit Pomurje sind aber die Bauernbevölkerung und die landwirtschaftliche Lebensart geographisch die typischsten Elemente. Ein Überblick der Bauernbevölkerungsentwicklung nach dem Krieg zeigt, daß es im Jahr 1953 vier Fünftel Bauernbevölkerung gab. In den Jahren 1953—1961 verringerte sich der Anteil der Bauernbevölkerung jährlich durchschnittlich um 2%, in den Jahren 1961—1971 aber um 1,6%. Die absolute Zahl der Bauernbevölkerung hat sich in der Zeit von 1953—1970 in Slowenien um 36,6% verringert, in der Gemeinde Lenart aber nur um 27,5%. So war die Verringerung der Bauernbevölkerungszahl in der Gemeinde Lenart weniger intensiv als durchschnittlich in Slowenien. Die langsame Deagrarisierung ist für die unentwickelte Gemeinde Lenart verhängnisvoller, weil sie bei größerer Anzahl der Bauernbevölkerung begann, als dies in den übrigen, mehr entwickelten Gemeinden der Fall war. Unter den 60 Gemeinden Sloweniens ist die Gemeinde Lenart hinsichtlich der Bauernbevölkerungszahl sogar an dritter Stelle.

Obwohl die Agrarstruktur für den größten Teil der Bevölkerung momentan notwendig ist sie bei der jetziger Grundbesitzstruktur ohne Zukunftsaussicht. Im ganzen sind fast zwei Drittel (65%) der Landwirtschaften kleiner als 5 ha, was von einer Kleingrundbesitzerstruktur zeugt. Wir müssen noch hinzufügen, daß die Naturbedingungen keine intensiven Kulturen erlaube, wie z. B. den Weinbau. Sogar die Äcker umfassen einen verhältnismäßig kleinen Teil des Bodens (23,4%). Die vorherrschenden Zweige der Landwirtschaft — Ackerbau und Viehzucht — verlangen relativ größere Landflächen. Es wäre real einen größeren Anteil nichtbäuerlichen oder wenigstens gemischter Hauswirtschaften zu erwarten. Es ist aber nicht so. Im Jahr 1960 gab es 59,6% bäuerlicher Hauswirtschaften 22,8% gemischter und nur 17,6% nichtbäuerlicher Hauswirtschaften. Die Entwicklung der Berufsstruktur in den Jahren 1960—1966 zeigt, daß der Umstrukturierungsprozeß erst begann. Auch in diesem Prozeß bleibt die Gemeinde Lenart weit hinter dem slowenischen Durchschnitt zurück. Im Jahr 1960 hatte die Gemeinde Lenart 43%, im Jahr 1966 aber schon 49,4% bäuerlicher Hauswirtschaften mehr als durchschnittlich in Slo-

wenien. Die Gemeinde Lenart war im Vergleich mit dem Durchschnitt in Slowenien im Jahr 1966 »bäuerlicher« als im Jahr 1960.

Die große Anzahl Bauernhauswirtschaften und der landwirtschaftlichen Bevölkerung zeigt, daß auch bei der aktiven Bevölkerung noch die Beschäftigung in der Landwirtschaft stark überwiegt. Bei der Bevölkerungsbeschreibung im Jahr 1961 waren fast drei Viertel der Bevölkerung in den primären Tätigkeiten beschäftigt. Da handelte sich fast ausschließlich um die Beschäftigung im Privatsektor der Landwirtschaft, in der Forstwirtschaft waren nur 15 Personen beschäftigt. In anderen Tätigkeiten waren 14,2% der aktiven Bevölkerung beschäftigt, davon 5,3% in den sekundären und 5,4% in den tertiären Tätigkeiten. In den sekundären Tätigkeiten gab es etwas mehr Beschäftigten in der Industrie als im Bauwesen. In den tertiären Tätigkeiten beschäftigten sich mehr als zwei Drittel der Bevölkerung im Gewerbe oder in den Privatdiensten, ein Fünftel aber war im Handel oder in der Gastwirtschaft beschäftigt.

Der Hauptgrund der geringen Beschäftigung außerhalb der Landwirtschaft lag im Mangel an Arbeitsplätzen in den Arbeitseinheiten im Bereich der Gemeinde Lenart. Aus der Liste der Beschäftigten im Jahr 1970 ist ersichtlich daß die Anzahl der Beschäftigten in der Landwirtschaft um 16,7% geringer wurde, trotzdem sind in den primären Tätigkeiten noch immer zwei Drittel der Personen beschäftigt. Wohin sich die deagrarierten Arbeitskräfte gewendet haben, zeigen uns andere Tätigkeitsgruppen. Weil die Zahl derer, die in den sekundären Tätigkeiten beschäftigt sind, um 51,4% größer wurde, schließen wir daraus, daß die meisten deagrarierten Arbeitskräfte ihre Beschäftigung in der Industrie fanden. Daß aber die Gemeinde Lenart begrenzte Kapazitäten der Beschäftigung hat, können wir aus der Angabe ersehen, daß in der Gemeinde nur ein Drittel der Beschäftigten im sekundären Sektor arbeitet. Der größte Teil der aktiven Arbeitskräfte muß den Verdienst außerhalb der einheimischen Gemeinde finden. Der Gravitationseinfluß von Maribor ist so stark, daß fast aus allen Ortschaften die meisten täglichen Migranten (Pendler) dorthin fahren. Nur zwanzig Ortschaften (von zusammen 78) geben täglich mehr Migranten in die lokalen Beschäftigungszentren. Selbst aus dem Markt Lenart arbeiten täglich 71 Personen in Maribor, was eigentlich jeder fünfte der Beschäftigten ist. Die Nähe von Maribor ist der objektive Vorteil der Gemeinde Lenart im Vergleich mit den östlicher liegenden Gemeinden von Pomurje.

Die Angaben von den Beschäftigten, die von unserem statistischen Dienst evidentiert werden, sind besonders in den Grenzgebieten weniger real. Aus den unterentwickelten Gebieten in Nordslowenien beschäftigen sich ziemlich viele Leute als Gastarbeiter im Ausland. Aus den Summarien der Beschäftigten kann man feststellen, daß es im Jahr 1970 im Ausland 882 unserer Gastarbeiter gab, was ein schlechtes Drittel aller Beschäftigten ist. Nach der letzten Bevölkerungsbeschreibung im Frühjahr 1971 gab es aber schon mehr als 969 solcher Gastarbeiter. Der größte Teil stammt aus den Migrationsjahren nach 1964, die höchste Anzahl der Gastarbeiter gaben die Jahre 1969 und 1970. Von der Gesamtzahl der vorläufigen Migranten stammen 26,1% aus dem Jahr 1970. Unter den Ländern die unsere Gastarbeiter empfangen, sind an erster Stelle Bundesrepublik Deutschland (47,5%) und Österreich (41,9%).

Von den Arbeitsplätzen unserer Migranten haben wir nicht genügend Angaben, wir wissen nur, daß 64% der Gastarbeiter aus Bauernfamilien stammen. Solche unqualifizierten Arbeitskräfte müssen oft soziales Unrecht leiden, sie müssen zu Hause und in der Fremde die schwierigsten und an schlechtesten bezahlten Arbeiten verrichten.

Im Referat wurden nur einige mit Daten unterstützte Gedanken aus der sozialgeographischen Problematik des östlichen Teiles von dem slowenischen Podravje geäußert. Damit wurde noch lange kein stabiler Komplex der natürlichen, geerbten historischen und schnell sich verändernden gesellschaftlichen Prozesse der Landschaft bearbeitet. Obwohl im Referat Parallelen zwischen der Gemeinde Lenart und anderen Gemeinden gezogen wurden, will damit kein Urteil gegeben werden, daß die Gemeinde Lenart ein typischste Vertreter des unterentwickelten nordöstlichen Sloweniens ist.